

“פורום שווי הוגן” - FVF - Fair Value Forum

חומר רקע למפגש אפריל 2013:

“הפרשה ו-Recovery של חובות פגומים במערכת הבנקאית: האם הטיפול החשבונאי הקיים מפספס את המציאות העסקית וההתפתחויות בשווקים?”

רקע

הדיון יעסוק באופן קביעת מרווח האשראי ובקשר שבין פרמיית הסיכון במועד מתן ההלוואה לבין ההפרשה מסופקים להפסדי אשראי, על רקע המעבר המסתמן של מוסדות התקינה בעולם, הן ב-IFRS והן ב-USGAAP, ממודל הפרשה מבוסס עבר למודל צופה פני עתיד.

לטיפול החשבונאי בהפרשה להפסדי אשראי וב-Recovery במערכת הבנקאית יכולות להיות השלכות משמעותיות בראייה הדיווחית וכפועל יוצא גם בהתנהגות העסקית. מעבר לשאלות מדידה, הנוגעות למשל להגדרת מקורות הפירעון לחוב פגום, הפרמטרים לחישוב תזרים המזומנים החזוי והמתודולוגיה המיושמת, סובל הטיפול החשבונאי מעיוותים דיווחיים פוטנציאליים, הן בצד יצירת ההפרשה והן בצד ה-Recovery שיכולות להיות להן השלכות על ההתנהגות העסקית.

הדיון יערך על רקע העובדה שהבנקים בישראל מיישמים בנושא את ה-USGAAP שאינו זהה לכללי ה-IFRS וההתפתחויות בנושא כמו גם התפתחויות צפויות בתקינה החשבונאית, האמריקאית והבינלאומית, בנושא מודל ההפרשה לחובות פגומים ומעבר ממודלים מבוססי עבר למודלים צופי עתיד. מודלים אלו צפויים לייצר קשר בין המודל הרישומי של ההפרשה לחובות מסופקים לבין פרמיית הסיכון המתומחרת במועד מתן ההלוואה.

החל מיום 1/1/2011 מיושמת בבנקים הוראת “מדידה וגילוי של חובות פגומים, סיכון אשראי והפרשה להפסדי אשראי” המבוססת על עיקרי תקן אמריקאי FAS 114. בהתאם להוראה זו קיימים שני סוגי הפרשות: הפרשה פרטנית והפרשה קבוצתית.

הפרשה פרטנית מייצגת הפרשה בגין כל אחד מהחובות שנבחנו באופן פרטני וזוהה בגינם הפסד אשראי צפוי. בעת זיהוי הפסד אשראי צפוי, חובות אלו מוגדרים כ“חובות פגומים” ונערכת בחינה בגין הסכום אשר ניתן יהיה לגבות בגינם. ההפרש בין הסכום המוערך שניתן לגבות לבין גובה החוב בספרי הבנק נרשם כהפרשה להפסדי אשראי בגין אותו חוב. הפרשה קבוצתית הינה הפרשה אשר אינה מיוחסת באופן ישיר לחוב מסוים אלא מהווה אומדן להפסד האשראי הצפוי בגין אותה אוכלוסייה אליה משתייך החוב (האוכלוסיות מפולחות לפי ענפי המשק וסוגי הבעייתיות של החובות). הפרשה זו מהווה מעין כרית ביטחון בגין הפסדי הבנק הצפויים שלא זוהו באופן פרטני.

“פורום שווי הוגן” - FVF - Fair Value Forum

יצירת הפרשה פרטנית

א. כללי

בעת קביעת חוב פגום המבוסס על תזרים מזומנים חזוי מהוונים הבנקים את התזרים העתידי החזוי לפי ריבית החוב האפקטיבית המקורית (ריבית שנקבעה במועד הענקת ההלוואה) לצורך מדידת ההפרשה להפסדי אשראי.

כלומר, במקרה של חוב המבוסס על תזרימי מזומנים עתידיים, היוון ריבית החוב המקורית לא מהווה אומדן מהימן לשווי ההוגן של הסכום הניתן לגבייה אלא מהווה אומדן לסכום הניתן לגבייה מהיוון ריבית אשר משקפת את סיכון החייב ביום נטילת ההלוואה. דהיינו ישנה התעלמות ממרכיב עליית הסיכון של החייב דבר הגוזר סכום צפוי ניתן לגבייה המוערך ביתר והפרשה פרטנית המוערכת בחסר. עולה השאלה האם שימוש בריבית החוב המקורית מהווה אינדיקציה טובה לסכום ההפרשה? רק לצורך ההמחשה, די לציין כי במצב של רה-ארגון משמעותי של החוב נוצרת חוסר סימטריה, לפיה הצד של מקבל האשראי (החברה) מבצע גריעה של ההתחייבות הקיימת ויצירת התחייבות חדשה על פי שווי הוגן, תוך רישום רווח, הרי שבצד של נותן האשראי (הבנק) לא מתבצע רישום מקביל של הפסד המכומת בפרמיית הסיכון העדכנית של החברה. הדבר עומד לכאורה בסתירה להנחת השמרנות המקובלת בחשבונאות.

בעניין זה, יש לציין כי בישיבה בחודש מאי 2012 החליט ה-IFRIC לגבי הטיפול בהסדר החוב היווני מבחינת הבנקים באירופה כי במקרה הזה יש לבצע גריעה מלאה של אגרות חוב הישנות לאור הנסיבות המיוחדות של החלפת החוב היווני. המשמעות במקרה זה היא יצירת סימטריה אל מול הטיפול בהסדר חוב משמעותי מהצד של מקבל האשראי.

א-סימטריה נוספת, קיימת בין הטיפול בהלוואות שניתנו לפי מודל העלות המופחתת לבין הטיפול בהשקעה באגרות חוב המסווגת כזמינה למכירה. הדבר נובע מכך שבמקרה של אירוע אשראי של הלווה, כאשר מדובר בהשקעה באג"ח זמינות למכירה כל קרן ההון בחובה נזקפת לדוח רווח והפסד - כלומר, ההפסד שנרשם הוא עד לגובה שווי השוק, בעוד כאשר מדובר בהלוואה לפי עלות מופחתת, המדידה, כאמור מתבצעת לפי הריבית האפקטיבית המקורית.

“פורום שווי הוגן” - FVF - Fair Value Forum

ב. השוני בין שיטות המדידה לצורך קביעת ההפרשה להפסדי אשראי

לפי ההוראה קיימות שתי שיטות למדידת ההפרשה הנדרשת להפסדי אשראי. האחת מדידה לפי שווי ביטחון משועבד והשנייה מדידה לפי היוון תזרימי מזומנים. בעוד שמדידה לפי שווי הוגן של ביטחון נוקטת בגישת השווי ההוגן מדידה לפי שיטת היוון תזרימי מזומנים בעצם מודדת את הפסד האשראי ביחס לתנאי החוב המקוריים מהתעלמות מעלייה בפרמיית הסיכון כך יוצא שבגין חובות הנמדדים לפי שווי הוגן קיימת הערכה מבוססת ושמרנית ואילו לגבי חובות הנמדדים לפי תזרים חזוי נערכת מדידה

לצורך המחשת ההבדל בין שיטות המדידה ניתן להשתמש בדוגמה הבאה: לחייב מסוים קיים עסק להפעלת בריכת שחייה וכל מבנה העסק משועבד לבנק. באם החוב היה נפגם תחת תנאים אלו, לאור קיום המנגנון העסקי היינו מודדים את הסכום הניתן לגביה לפי תזרימי המזומנים מהוונים בריבית החוב המקורית של ההלוואה. לעומת זאת אם בעל הבריכה היה מתכוון להשכיר את מבנה הבריכה על כל מרכיביו למפעיל חיצוני היינו מגדירים את החוב כמותנה בביטחון (נדל"ן מניב) ומודדים את החוב לפי שווי ההוגן של הנכס.

נציין כי במקרה זה סביר להניח שהשווי ההוגן של הנכס היה מחושב באמצעות היוון תזרימי המזומנים אשר צפויים לנבוע מהסכם השכירות מהוונים בריבית המשקפת את סיכון הנכס והחייב לעומת המקרה בו החייב היה מפעיל עצמאי של הבריכה בה היו מודדים את תזרימי המזומנים הצפויים לפי ריבית החוב המקורית. ניתן להבחין כי בשני המקרים הבנק רואה את אותו מקור פירעון משועבד אך מודד אותו באופן שונה. עיקר ההבדל בין שיטות המדידה נובע כאמור מהריבית אשר משמשת לצורך ההיוון.

עיתוי ה- RECOVERY בחובות פגומים

א. סיווג חוב כפגום

חוב נפגם וכתוצאה מכך נבדק הצורך ברישום הפרשה פרטנית בהתרחש אחד מהאירועים הבאים: בוצע לחייב ארגון חוב בעייתי (הסדר חוב לחייב הנמצא בקשיים פיננסיים וכולל ויתור), החייב נמצא בפיגור של 90 יום ומעלה, או נערכה בחינה איכותית של החוב המעלה כי צפוי הפסד אשראי בגין החוב. בעת פגימת חוב הבנק מפסיק לרשום בגינו הכנסות ריבית עד להתקיימות תנאים ספציפיים המצוינים בתקן.

לכאורה, חלק מההגדרות לחוב פגום הינן אוטומטיות ולא קיימת אפשרות להפעלת שיקול דעת בקביעת סיווג פגום, קביעה זו גוררת כאמור ביטול הכנסות הריבית בגין החוב. מיותר לציין כי היעדר רישום הכנסות ריבית בגין חוב פוגעות קשות בסיכוי שהבנק יפתח פעילות חדשה עם הלקוח שכן כל שקל חדש שיתווסף לחוב הקיים יסומן כפגום (למעט במקרים בהם יצליח הבנק להרים את נטל ההוכחה כי לחוב החדש קיימים מקורות פירעון אחרים אשר מצדיקות העדר סיווג פגום).

“פורום שווי הוגן” - FVF - Fair Value Forum

מצד אחד יש מן ההיגיון כי הבנק לא ירצה לפתח פעילות עם לקוח פגום ביום הגדרתו כפגום וכן נכון וראוי שחוב זה לא יצבור הכנסות ריבית כיוון שקיימים תנאי אי ודאות לגבי גביית הקרן. אך מנגד עולה השאלה האם לא היה רצוי כי ההוראה תגלה את הגמישות בהסרת “אות הקין” של הסיווג פגום בעת שיפור במצבו העסקי של הלקוח. בהקשר זה יש לציין כי חוב שנפגם בשל סיבת ארגון חוב בעייתי לעולם לא יסווג כחוב תקין בהתאם להוראה, אמנם בגין חוב זה קיימים תנאים לצבירת ריבית במועד עתידי אך לעולם הם יסווגו כבעייתיים עד תשלום השקל האחרון ללא התחשבות במצבו הנוכחי של הלווה. כך יוצא כי בדוחות הכספיים של הבנקים ניתן יהיה לראות יתרת חובות פגומים גדולה משמעותית אך לא מן ההכרח שאם הבנק היה צריך לסווגם כפגומים נכון לתאריך המאזן הוא היה מבצע זאת. מדובר בעוד אקט שמרני של התקינה האמריקאית אשר לא מביאה לידי ביטוי את מצבו העסקי האמיתי של החייב אלא נתפשת לנקודת השפל של החייב.

ב. מחיקה חשבונאית

מעבר לתנאי ההכרה בהכנסת ריבית בגין חובות פגומים, קיים ההבדל בין חובות להם קיימת הפרשה פרטנית לבין חובות בהם ההפרשה הפרטנית נמחקה חשבונאית. מחיקה חשבונאית משמעותה גריעת חלק/כל סכום האשראי כנגד גריעת ההפרשה, בכך נוצר בסיס עלות חדש לחוב שיכול להשתערך כלפי מטה בלבד. באם נערכה מחיקה חשבונאית קיימת אפשרות לרישום Recovery רק בעת גבייה בפועל. לאור זאת נגרם עיוות. העיוות מובא לידי ביטוי בגין במקרים של חובות פגומים אשר לא קיים במועד הדיווח צפי ממשי להפסד אשראי שהוכר בעבר. באם הפסד זה נרשם כמחיקה חשבונאית לא יהיה ניתן להכיר בביטול ההפסד זה אלא רק בעת גבייה בפועל. עיוות זה, עלול להוביל לכך שהדיווח של הבנקים יפספס מגמות של יציאה ממיתון ואולי אף ישפיע עליהן מבחינת שיקוליהם העסקיים.

ג. מכירת חובות - אפשרות לשליטה במועד ה Recovery

מהאמור לעיל ניתן להבין כי חלק מהחובות הפגומים במערכת הבנקאית כיום מוצג בדוחות הכספיים בחסר ביחס לשוויו ההוגן של החוב. הצגת ערך נמוך במאזן בגין נכס סחיר מהווה פתח לשליטה בידי הבנקים בקביעת מועד הפקת הרווח. ניתן להמחיש זאת באמצעות הדוגמה הבאה: נניח שבבנק Y קיים חוב פגום של חברה העוסקת בתחום הביו טכנולוגיה על סך 200 מיליון ₪ החברה הראתה ביצועים כושלים בעבר וניסויה לא עלו לכדי הצלחה משמעותית. כפועל יוצא, הבנק ביצע בגין חוב זה לפני כשנה מחיקה חשבונאית בסך של 150 מיליון ₪ כך שכיום החוב מוצג במאזן בסך של 50 מיליון ₪. כיום לאחר תקופה של שנה החברה הצהירה כי הצליחה להביא בשורה משמעותית לתחום וכתוצאה מכך הבנק צופה כי לחברה לא תהיה בעיה לשרת את החוב. החוב שמופיע בסך של 50 מ' ₪ לא מייצג את שוויו ההוגן, לחברה אין מזומנים לפרוע אך גם אין לה בעיה

"פורום שווי הוגן" - FVF - Fair Value Forum

לקבל מימון מגופים אחרים. במקרה כזה כל שעל הבנק לעשות הוא לבצע מכירה של החוב לאחד הבנקים האחרים/הגופים המוסדיים. למותר לציין כי אם הבנק סבל משנה חלשה התמריץ למכירת החוב וכתוצאה מכך לרישום תוספת של 150 מיליון ₪ בדוח רווח והפסד היה גדל משמעותית.

שאלות לדיון

1. האם אפשר ללמוד מההפרשה להפסדי אשראי הבנקאית במודל הדיווחי המיושם כיום מה השינויים הכלכליים בתקופה באיכות החוב בתקופת הדיווח?
2. האם העיוותים מתקיימים במישור הרוחבי? כלומר האם הפרשת החסר בהרעה לא מתקזזת באי הפרשה בהטבה? עד כמה המנגנון של ההפרשה הקבוצתית נותן מענה להתפתחויות בשווקים?
3. במידה וקיים כשל דיווחי לאור האמור לעיל, מהן ההשלכות העסקיות הכלל משקיות, מה הן ההשלכות האחרות כולל נושא מאקרו של פרו מחזוריות? לעניין זה, האם ההוראות החדשות תורמות להגברת התנודתיות במחזור העסקים כאשר יכולת הבנקים לתת אשראי גוברת בגיאות ויורדת במיתון.
4. האם ה-IFRS מספק מענה טוב יותר ביחס לאמור לעיל, כמו למשל בעיתוי ה-RECOVERY?
5. האם חוסר הסימטריה בין שני הצדדים להסדר החוב הינו סביר, במיוחד שהוא יוצר מצג אנטי שמרני (נותן האשראי לא מכיר בהפסד המלא בעוד מקבל האשראי מכיר ברווח מלא)?
6. האם המודלים העתידיים להפרשה לחובות מסופקים יפחיתו את דרגות החופש של הבנקים מרכיב ה"שליטה" בהפרשות?
7. עד כמה המודל הדיווחי הקיים של הבנקים – לעניין הטיפול בהפרשה לחובות מסופקים, לרבות ה"שליטה" בהפרשות, משפיע על ההתנהגות העסקית שלהם ועל המודלים לתמחור? זאת בהשוואה לגופים מוסדיים וחברות ביטוח, שמטפלים בהשקעה באגרות החוב באופן מוטה שוק (MTM) או כאגרות חוב זמינות למכירה, במיוחד לאור השוואת הביטחונות בעקבות ועדת חודק.
8. בהקשר זה, האם ועד כמה לשינוי במודל הדיווח שיפחית את ה"שליטה" בהפרשות צפויות להיות השלכות תמחור, הלימות הון, או השלכות ריאליות אחרות?